

بسم الله الرحمن الرحيم

نقش آموزه‌های اخلاقی در گاهش پیامدهای روحی، روانی ناشی از

حوادث طبیعی

حوزه علمیه امام خمینی (رحمه الله علیه)

استاد راهنما

بتول موزون

محققین

فرانک معمر، نسیم خزایی، زهرا محمدی صدر

پاییز ۱۳۹۹

استان کرمانشاه

چکیده

انسان در زندگی فردی و اجتماعی با مشکلات و گرفتاری گوناگون روبه‌روست و در زندگی هر لحظه احتمال گرفتار شدن در حوادث طبیعی وجود دارد که به دنبال آن ممکن است سلامت روحی و روانی را تحدید کرده و سبب پیامدهای روحی روانی در زندگی شود. از آنجاکه آموزه‌های اخلاقی در اسلام برای سلامت و سعادت دنیا و آخرت انسان تشریع شده‌اند و به‌طور خاص در بحث کاهش پیامدهای روحی و روانی آموزه‌هایی همچون صبر، توبه و ... وجود دارد که در این مقاله به نقش آن‌ها هنگام حوادث طبیعی در کاهش پیامدهای روح و روان آدمی پرداخته می‌شود. در پیشینه این مقاله از منابع معتبر و مستند بحارالانوار، سنن النبی (صلی‌الله علیه و آله و سلم)، میزان الحکمه، غررالحکم و دررالکلم و ... استفاده‌شده که به‌صورت کتابخانه‌ای و به روش تبیینی _ توصیفی گردآوری می‌شود.

کلیدواژه‌ها: آموزه‌های اخلاقی، پیامدهای روحی روانی، حوادث طبیعی، سلامت، نقش

مقدمه

در منابع اسلامی اساساً بدون مسائل اخلاقی، دین‌داری ناقص و تصورناپذیر است. در آموزه‌های دینی برای به تصویر کشیدن فرد مؤمن افزون بر مهم شمردن مسائل عبادی و ارتباط با خدا، توجه ویژه‌ای نیز به رعایت مسائل اخلاقی و ارتباط شایسته با دیگران شده است؛ به بیان دیگر مؤمن واقعی باید هم با خدا و هم با خلق خدا رابطه شایسته‌ای داشته باشد. فردی که عبادت‌ها را انجام می‌دهد ولی به مسائل اخلاقی و ارتباط درست با مردم در زندگی روزمره بی‌اعتناست، از دیدگاه دین نمی‌تواند مؤمن کامل به شمار آید. حوادث طبیعی مستقل از اراده انسان‌ها به وقوع می‌پیوندند و ظاهراً هیچ راهی برای بازدارندگی نسبت به آن وجود ندارد؛ با وقوع حوادث طبیعی بسیاری از افراد دچار صدمات جسمی و روحی شده و هیجان‌ها و تجارب ناخوشایندی را تجربه می‌کنند و اختلالاتی در ساختار و امور جامعه پدید می‌آید؛ اما این امکان وجود دارد که پیش و پس از حوادث طبیعی با توان و تدبیر خود از آفات و پیامدهای آن بکاهند، حتی از این تهدید، فرصتی برای کمال مادی و معنوی جامعه بشریت سازند؛ لذا توجه به آموزه‌های اخلاقی خود عاملی مهم در کاهش پیامدهای روحی روانی حوادث طبیعی محسوب می‌شود. این تحقیق به منظور شناخت نقش آموزه‌های اخلاقی بر کاهش پیامدهای روحی روانی در مواجهه با سختی‌ها و رنج‌ها از دیدگاه آیات و روایات می‌باشد، آموزه‌هایی که می‌توانند با تأمل در آیات و روایات مرتبط، تأمل در قدرت و عظمت الهی، در قلب انسان فروزشسته و اثرگذار گردد در این مقاله به نقش برخی از این آموزه‌های اخلاقی در کاهش پیامدهای حوادث طبیعی به روش تبیینی _ تو صیفی می‌پردازیم. در پی‌شینه‌ی این مقاله می‌توان به کتاب‌هایی چون غررالحکم و درر الکلم، میزان الحکمه، اللهوف، سنن النبی (صلی الله علیه و آله و سلم)، تحف العقول عن آل الرسول (علیه السلام) و ... اشاره کرد.

۱- توبه

از آموزه‌های مهم در پی‌شگیری و کاهش برخی از آسیب‌های روانی و پیامدهای روحی روانی حوادث طبیعی و جلوگیری از وخامت آن، احساس ندامت و پشیمانی و تصمیم بر جبران و درمان آسیب و رجوع و بازگشت به لطف و رحمت خداوند است.^۱ توبه در لغت به معنای رجوع است، وقتی بنده به مولای خود برمی‌گردد می‌گویند توبه کرده است.^۱ گفته شده است توبه یعنی بازگشت و پشیمانی از حالت عصیان و عدم توازن روح به‌سوی آرامش و اطمینان و امیدواری به رحمت الهی است که با شرایطش می‌تواند بیماری‌های روحی را درمان بخشد و معالجه نماید و انسان را به حد کمال انسانیت برساند.^۲

یادآوری گناهان توسط مؤمن و اعتراف به آن‌ها نزد خداوند رحمان و رحیم و استغفار و توبه باعث جلوگیری از سرکوب ناخودآگاه احساس گناه می‌شود زیرا این‌گونه سرکوب کردن باعث ایجاد اضطراب و بروز عوارض بیماری‌های روانی می‌گردد و با توجه به این مسائل تعجبی ندارد که یک مؤمن واقعی همواره دارای امنیت خاطر روانی و آرامش قلبی و وجودش لبریز از احساس رضایت و آرام خاطر باشد.^۳

بنابراین توبه می‌تواند سبب توقف آسیب‌های روحی روانی شده و آن‌ها را ترمیم و درمان کند و از عوارض جانبی آسیب جلوگیری کرده و اثرات مخرب آسیب را از روح و روان بزدايد و روح و جان آدمی را شست‌وشو و تطهیر می‌کند.

۲- امیدواری

هر انسانی به امید رسیدن به مقصد و مقصود خود حرکت و تلاش می‌کند و اگر امید نبود هیچ‌کس دست به هیچ اقدامی نمی‌زد همان‌طور که در تعالیم اسلامی و آموزه‌های اخلاقی بالاترین گناه و معصیت " ناامیدی و یأس از رحمت بی‌انتهای الهی " است.

^۱ - ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص ۲۳.

^۲ - حسینی، آرامش روح، ص ۱۵۷.

^۳ - همان.

امیدواری هنگام حوادث طبیعی می‌تواند موجب تسکین روحیه فرد آسیب‌دیده شده و روزه‌های امید را به روی او باز می‌کند و او را از افسردگی و ترس و اضطراب نجات داده و روحیه فرد را تقویت می‌کند و روح و روان فرد را درمانگری کند. همچنین توجه دادن فرد به فواید معنوی سختی‌ها و مشکلات به‌ویژه هنگام حوادث طبیعی نیز می‌تواند موجب امیدبخشیدن به فرد آسیب‌دیده شود برای مثال شخص مجروح در جنگ راحت‌تر از آسیب دیدگان دیگر درد را تحمل می‌کند و مسکن‌های کمتری نیاز دارد. امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) در وصف امیدواری به خدا می‌فرماید بعضی به گمان خود ادعا دارند که به خدا امیدوارند! به خدای بزرگ سوگند که دروغ می‌گویند؛ چه می‌شود آنان را که امیدواری در کردارشان پیدا نیست؟ پس هر کس به خدا امیدوار باشد باید امید او در کردارش آشکار شود^۱.

از این‌رو امید به آینده‌ای خوب و موفقیت‌ها و ... در کاهش پیامدهای روحی روانی حوادث طبیعی مؤثر بوده و هر انسانی را وادار به کار و تلاش می‌کند و در این راه، تحمل رنج‌ها و مشقت‌ها را به جان خریده و با امید رسیدن به بهداشت و سلامت؛ چه جسمانی و چه روحی و روانی آن؛ فعالیت‌های پیشگیرانه انجام می‌دهند و اگر به بهداشت و سلامت خود امیدوار نبود دست از فعالیت و اقدامات پیشگیرانه برمی‌داشت.

۳- تقوا

یکی از مهم‌ترین آموزه‌های اخلاقی که بسیار مورد تأکید قرار گرفته تقواست چون از طرفی می‌تواند تأمین‌کننده بهداشت و سلامت روانی باشد و از طرف دیگر به‌عنوان عامل مهمی در پیشگیری از آسیب‌های روحی و روانی مورد توجه قرار بگیرد.

اهمیت تقوا در همه زمینه‌های انسانی به‌خصوص در بحث بهداشت، سلامت، امنیت، آرامش روح و روان آدمی و نیز کاهش و یا پیشگیری از ابتلا یا وخامت آسیب‌های روانی تا جایی است که گفته شده دعوت قرآن و همه انبیاء و اوصیای به حق آنان دعوت به تقواست^۲.

^۱- نهج البلاغه، ص ۳۳۳.

^۲- جوادی آملی، مراحل اخلاق در قرآن، ج ۱۱، ص ۱۲۹.

سازنده و هوشیار کننده انسان‌های خفت و تحریک‌کننده عزم‌ها و اراده‌هاست، شاید هم چون صیقلی که به آهن و فولاد می‌دهند هرچه بیشتر با روان آدمی تماس گیرد او را مصمم‌تر و برنده‌تر می‌کند؛ زیرا خاصیت حیات این است که در برابر سختی مقاومت کند و به‌طور خودآگاه و یا ناخودآگاه مقابله با آن گردد. ازآنچه گذشت به این نتیجه می‌رسیم؛ درست است که مقررات دین اسلام مبنی بر دشواری و سختی نیست و عمل به آموزه‌های آن منجر به سختی افتادن و زحمت باشد نیست اما این دلیل نمی‌شود که اسلام اساس تربیت خود را بر نازپروری و ضعف پروری نهاده است.

نتیجه‌گیری

استفاده از آموزه‌های اخلاقی در زندگی نه تنها کمتر درگیر مسائل نفسانی می‌شوند بلکه به‌طور کلی از سلامت اخلاق و رفتار و معنویات بیشتر هم برخوردارند و از قابلیت سازگاری و کنار آمدن بالاتری از زندگی برخوردار هستند و در مقایسه با افرادی که از نظر اعتقادات دینی ضعیف‌ترند، احساس آرامش، امنیت و خوشبختی بیشتری می‌نمایند.

با توجه به زلزله‌خیز بودن کشور ایران، می‌توان با برگزاری کارگاه‌ها و کلاس‌های آموزشی برای آمادگی روحانیون و داوطلبان دینی برای مطالعه و رفع نیازها و مشکلات دینی افراد دچار حوادث طبیعی ارائه شود تا در مواقع ضروری مداخلات فوری و هدفمند امکان‌پذیر باشد و مفید واقع شود و بتوان به‌طور مؤثری مشکلات معنوی و روانی بازماندگان حوادث طبیعی را کاهش داد؛ آن‌ها را به زندگی امیدوار ساخت و به کمک به سایر بازماندگان تشویق نمود. روحانیون می‌توانند با الهام از آیات قرآن کریم برنامه سخنرانی و آموزش‌های خود را برای مقابله با مشکلات و بحران‌ها به‌کارگیرند؛ این امر منجر به تسریع و تسهیل فرآیند بازتوانی و بازسازی جامعه آسیب‌دیده می‌شود. پیشنهاد می‌شود در راستای طرح‌های جامع بازتوانی در حوادث طبیعی سازمان‌های مسئول بازتوانی، طی یک برنامه، عملیاتی هماهنگ از ظرفیت روحانیون بهره‌مند شوند.

فهرست منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول (علیهم السلام)، مترجم: بهرادجعفری، تهران،
۲. ابن طاووس، علی بن موسی، اللهوف، مترجم: احمد فهری زنجانی، تهران، جهان، ۱۳۵۳.
۳. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دارالفکر للطباعة والنشر و التوزیع، ۱۳۶۹.
۴. ام . رابین دیماتئو، روانشناسی سلامت، مترجم: محمد کاویانی و دیگران، تهران، انتشارات سمت، چاپ هشتم، ۱۳۹۸.
۵. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم ودرر الکلم، مترجم و شارح: هاشم رسولی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۸.
۶. جعفریان، رسول، سیره رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم)، قم، دلیل ما، چاپ هشتم، ۱۳۸۹.
۷. جوادی آملی، عبدالله، سیره رسول اکرم در قرآن، گردآورنده: حسین شفیعی، تهران، نشر اسراء، ۱۳۷۷.
۸. _____، صورت و سیرت انسان در قرآن، گردآورنده: غلامعلی امین دین، تهران، نشر اسراء، چاپ یازدهم، ۱۳۹۷.
۹. _____، مراحل اخلاق در قرآن، تهران، نشر اسراء، ۱۳۷۷.
۱۰. حسینی قزوینی، هاشم، آرامش روح، تهران، لوحی، ۱۳۷۶.
۱۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات الفاظ قرآن، مصحح: داوودی، صفوان عدنان، بیروت، دارالشامیه، ۱۴۱۲ق.
۱۲. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی التفسیر القرآن، ج ۱، بی جا، دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۸۰.

۱۳. _____، سنن النبی (صلی‌الله‌علیه و آله و سلم)، مترجم: حسین استادولی، تهران، پیام آزادی، ۱۳۷۹.
۱۴. فیض کاشانی، محمدبن شاه مرتضی، المحجه البيضاء فی التهذیب الإحیاء، مترجم: محمدصادق عارف، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۹.
۱۵. قریشی، باقرشریف، دانشنامه امام علی (علیه‌السلام)، مترجم: سیدمحمدصالحی، قم، آشیانه مهر، ۱۳۹۳.
۱۶. قمی، عباس، مفاتیح الجنان، قم، آشیانه مهر، ۱۳۹۲.
۱۷. قمی، علی بن ابراهیم بن هاشم، تفسیرالقمی، قم، دارالکتاب، چاپ دوم، ۱۳۶۳.
۱۸. کارل، الکسیس، نیایش، مترجم: علی شریعتی، تهران، الهام، چاپ هشتم، ۱۳۶۲.
۱۹. کلینی، محمدبن یعقوب، اصول کافی، مترجم و شرح فارسی: محمدباقر کمره‌ای، تهران، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۷۹.
۲۰. متقی، علی بن حسام الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال، قم، مؤسسه فرهنگی دارالحديث، ۱۳۷۴.
۲۱. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، مترجم: ابوالحسن موسوی همدانی، تهران، انتشارات کتابخانه مسجد حضرت ولی عصر، ۱۳۶۴.
۲۲. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، مترجم: حمید رضا شیخی، قم، مؤسسه فرهنگی دارالحديث، ۱۳۷۷.
۲۳. مصباح یزدی، محمدتقی، اخلاق درقرآن، نگارش و تحقیق محمدحسین اسکندری، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمه‌الله علیه)، ۱۳۸۳.
۲۴. موسوی خمینی، روح الله، صحیفه نور، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمه الله علیه)، ۱۳۷۸.
۲۵. نجاتی، محمدعثمان، قرآن و روانشناسی، مترجم: عباس عرب، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان مقدس رضوی، چاپ نهم، ۱۳۹۱.

۲۶. نوری، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل و مستنبط الوسائل، قم، مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، ۱۴۰۸ ق.

۲۷. ورام، مسعود بن عیسی، مجموعه ورام، آداب و اخلاق در اسلام، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۹.